

Television ajaloo pöördehetkel 1987–1991

ÄRKAMISAEG, ÜLEMINEK NÕUKOGUDE AJAST SIIRDEÜHISKONDA

Ärkamisaeg (1987–1991)²¹ oli ülemineku-aeg nõukogulikust telesüsteemist iseseisva Eesti ringhäälingukorraldusse. Sel ajaloolisel murranguhetkel taandus ja lagunes televisiooni nõukogulik ideoloogiline konstruktsioon ja asendus järkjärgult demokraatlikule meediakorraldusele omaste põhimõtete ja suundumustega. See oli lühike, ent emotsionaalne ja uhke ajajärk, **ETV teine tippaeg** 1960. aastate teise poole tähelepanuväärse ajakirjandusliku tõusu kõrval. ETV kandis rahvuslikku tõusulainet, ilmutas end tõelise rahvustelevisioonina ning etendas olulist rolli ühiskonna muutmisel. Television oli selleks valmis ja täitis oma missiooni aega. Tõsi, ETV kiire ja jõuline tõus andis õige pea teed veelgi radikaalsemale, intensiivsemale ja põhimõttelisemale positsiooni- ja rollimuutusele. Taasiseseisvumisega alanud siirdeprotsessid käivitasid uue keeruka ajajärgu, Eesti nüüdisaegse telemaastiku kujunemise perioodi, mil ETVd hakati ümber kujundama avalik-õiguslikuks institutsiooniks ja areenile tulid erakanalid.

Perioodi raamid

Alguse tähised. Gorbatšovi uutmisideed, perestroika ja selle laines ka ärkamisaja algus Eestis. Nõukoguliku televisiooni transformatsiooni algus. Telejuhi vahetus. ETV elavnemine ennekõike keskastme juhtide ja loovtöötajate initsiatiivil. ETV katsed uut aega ja oma seisundit mõtestada kevadseminaridel Väätsal (27. veebr–1. märts 1987) ja Lohusalus (7.–9. apr. 1988), **Lohusalu deklaratsiooni „Eesti Television rahvuskultuuris” sõnastamine.**

Lõpu tähised. 22. jaan 1990 likvideeriti liidulis-vabariiklik Eesti NSV Riiklik Televisioni ja Raadio Komitee (Teleraadiokomitee) ja moodustati riiklik televisiooni- ja raadioorganisatsioon **Eesti Ringhääling**. Aasta jooksul iseseisvusid kõik Eesti Ringhäälingu moodustanud organisatsioonid: Eesti Television, Eesti Raadio, Vabariiklik Raadio ja Televisioni Keskus ning Eesti Ringhäälingu Infokeskus. 1. jaan 1991 liideti ETVga Vabariikliku Raadio ja Televisioni Keskuse TV- ja filmikompleks ning moodustati iseseisev organisatsioon **Eesti Television**.

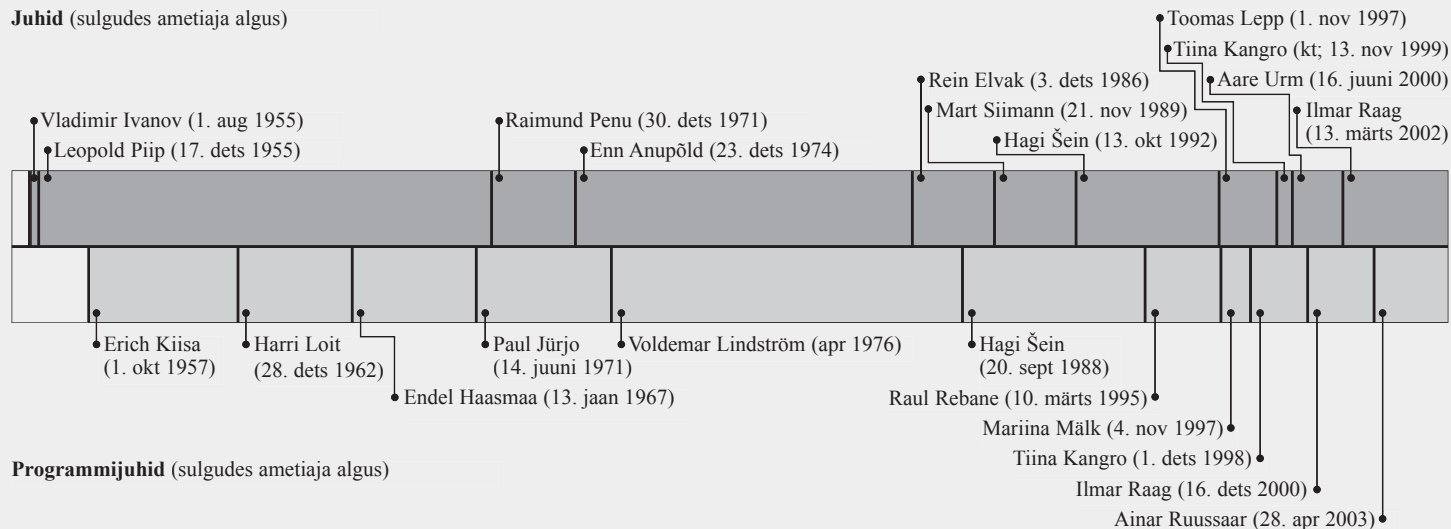
ETV ärkamisaegne teisenemine

ETV juhiks määratud **Rein Elvaku** tulekul (3. detsembril 1986) juhtimine teatud määral demokratiseerus ega olnud enam nii kitsapõhjaline – uue aja ilminguna said ka keskastme juhid ja mitteformaalsed liidrid juhtimisküsimustes kaasa rääkida. 1987. aasta veebruari lõpus toimunud **juhtkonna seminar Väätsal** alustas ETV uute toimimispõhimõtete otsinguid, mis jätkusid **arenduskomisjoni** moodustamisega detsembris 1987 ja arengukontseptsioonide konkursiga (jaanuar–märts 1988).

Muutused ETVs tegid rahutuks ja rahulolematuks EKP Keskkomitee. Perioodi alguse vastuolulisus tuleb selgelt esile 2. juunil 1987 toimunud EKP KK sekretariaadi materjalides, kus arutati ETV ajakirjanike ideelispoliitilise ja kutsealase taseme tõstmist.²³ ETV-le tehti etteheiteid vähese enesekriitilisuse ja ebapiisavate majandusteadmiste kohta ning nõuti vastutuse tõstmist. Nii istungi materjalides kui ka muudes sellel perioodil televisiooni puudutavates parteidokumentides²² seguneb vanameelne ideoloogiline sõnastusviis juba vabama utmisretoorikaga.

Joonis 3. Tallinna Televisioonistuudio / ETV juhid 1955–2005

Juhid (sulgudes ametiaja algus)

Allikas: autori andmebaas

Nii nagu EKP KK sekretariaat juunis 1987, nõnda andis ka EKP KK jaanuaripleenum (16. jaan 1988) kriitilise hinnangu ETV tööle. Tallinnas oldi väga ettevaatlikud, partei tippjuhid ei tahtnud kaotada iseenesestmõistetavat mõjuvõimu ETV üle. Siiski jäi EKP KK büroo salajane otsus ja vastupropaganda meetmete plaan (13. nov 1987) juba praktiliselt mõjuta. Teatud ideoloogiline murdepunkt saabus veebruaris 1988, mil ETV loometegevust kontrollis NLKP KK kontrollbrigaad Moskvast. Komisjon andis ETV saadetele positiivse hinnangu ning ei leidnud ETV tegevuses tendentslikkust ega natsionalistlikku suunitlust, mille tuvastamiseks EKP juhid komisjoni Eestisse olid kutsunud.

Loomeliitude pleenumile (1.–2. apr 1988) järgnenud nädalal tegi otsustava sammu ka ETV: 7.–9. apr. 1988 peeti osavõturohke **seminar Lohusalus**, kus vabamas ja demokraatlikus õhkkonnas toimus esmakordselt mõttevahetus ETV kontseptsiooni, juhtimisstruktuuri ja all-lülilide funktsioneerimise üle. Pingelise ja dramaatilise diskussiooni tulemusena, kus põrkusid edumeelsed ja konservatiivsed vaated ETV kohast muutuvast ühiskonnas, sõnastati uus missioonidokument, nn **Lohusalu deklaratsioon**. Vaid neli päeva pärast Lohusalu seminari

sündis otsesaates „**Mõtleme veel**” Rahvarinne. Mais 1988 kinnitas ETV nõukogu vahepeal arenduskomisjoni poolt täiendatud Lohusalu programmilise teksti kui **deklaratsiooni „Eesti Televisioon rahvuskultuuris”** (vt kiil 11). Arenduskomisjon esitas ka põhjaliku arengukontseptsiooni (vt Teleraadiokomitee „Panoraam” 1988:12). **ETV parteilise juhtimise aeg** oli lõppenud.

Ärkamisae oli ETV **teine tippaeg**. Ühiskondliku tõusu ja ärkamisaja sündmuse vahendades (Rahvarinne 1988, laulev revolutsioon, kriisisündmused mais 1990 Toompeal, jaanuaris 1991 Vilniuses ja Riias, riigipöördekatse augustis 1991, Eesti iseseisvuse taastamise protsess jms) avaldus uudiste- ja poliitikakeskne ETV sel lühikesel ajaloohetkel **rahvusteleviioonina** (vt ka Unt 2003:89), mida rahvas kaitsma tuli. Kui Vene dessantväelased püüdsid 21. aug 1991 hõivata teletorni, siis lülitasid teletorni töötajad välja raadio ultralühilaine saatjad ja telesaatjad, mistõttu saated mõneks ajaks katkesid. Aparaadiruumi sõdurid sisse ei pääsenud, telejaama töö taastati juba sama päeva õhtul.

Raudse eesriide avanedes 1989–1990 ning Põhja- ja Lääne-Euroopa ringhäälingu- ja ajakirjandusorganisatsioonide (EBU, Rahvusvaheline Ajakirjanike Föderatsioon IFJ) toel hakkasid Eesti tele- ja raadio-

Kiil 11. Väljavõte deklaratsioonist “Eesti Televisioon rahvuskultuuris” (1988)

Oleme ainus eesti keelt kõnelev televisioon maailmas. Oleme rahvusteleviisioon (...). Olles rahvusteleviisioon, on meie olemise mõte ja tegude kriteerium sama, mis rahvusel enesel. See on püsimine ja arenemine rahvusena (...). Rahvus püsib nii kaua, kui püsib keskkond, milles kulgeb rahva elu kõigis oma poliitilistes, ideoloogilistes, majanduslikes, sotsiaalsetes, eetilistes avaldusvormides – see on kultuur. Hoides ja arendades rahvuskultuuri kõige laiemas mõttes, hoiame ja arendame ka oma rahvust. Kultuuri põhiväärtused on mälu, mis ühendab meid eelnevate põlvdega, maa, kus me elame ja loome materiaalseid ja vaimseid väärtusi, keel, mida me kõneleme, kodu, kus kasvab meie järeltulev põlv. Need on juured, mille kaudu ammutatakse elujõudu ja ühtekuuluvustunnet. Neist lähtuvad ka ETV kui rahvusteleviisiooni eesmärgid ja ülesanded. Tunnetades end osana eesti ajakirjandusest, anname endale aru, et meie vastutus rahva liitmisel tervikuks on tohutu.

Meie sõnum on:

- rahvusliku identiteedi saavutamine;
  - rahvusliku eneseteadvuse, väärikuse ja südametunnistuse tõus;
  - rahvuslik integratsioon, ühtekuuluvus- ja osalustunde kasv, mina + meie pildi kujunemine;
  - enese tunnetamine teiste rahvaste ja kultuuride seas, meie + teie pildi loomine;
  - rahvuskultuuri arenguks soodsate hoiakute kujundamine laial demokraatlikul pinnal.
- Me seame primaarseks üldkultuurilised eesmärgid, seega on meie ülesanne:
- ausalt ja sügavuti kajastada ühiskonnas toimuvaid sotsiaalpoliitilisi, majanduslikke ja vaimuelu protsesse;
  - toetada kõiki ühiskonna progressiivseid jõudusid, olla ka ise eestvedaja, ideede pakkuja, eesmärkide püstitaja, liikumise ärgitaja;
  - säilitada järjepidevust, luua võimalus kultuurimälu vahendamiseks põlvkonnalt põlvkonnale;
  - tagada täieliku eneseväljendamise võimalus sotsiaalsetele ja rahvuslikele gruppidele demokraatliku arutelu ja koostöö kaudu;
  - jäädvustada olulisim meie sotsiaalpoliitilisest, majandus- ja vaimuelust;
  - püüda tänapäeva vahenditega avada eelnevate põlvde lugu;

- luua helilis-pildiline kultuuripank, kuhu lahutamatu kuuluvad ka välis-Eesti kultuuriilmingud;
- vahendada maailmakultuuri väärtusi;
- mistahes eluvaldkondade käsitlemisel lähtuda vaimsusele pürgimise kriteeriumitest.

Vaimsusele pürgimine, kultuurisõnum – nendest lähtub meie looming. Et vabastada loovaid jõudusid, peab ETV juhtimine muutuma loomingukskeskseks. Miski ei saa juhtidele olla tähtsam, kui ETV ajakirjandusliku ja režiilise loomepotentsiaali hoidmine, kasvatamine ja vabastamine tööks nende eesmärkide nimel, mida on kutsunud täitma rahvusteleviisioon.

Omakeelne teleprogramm on üks rahvusliku identiteedi ja eneseväljenduse tagatisi nüüdismaailmas. Oma ülesannete täitmiseks vajame sõltumatut, KTV programmi dubleerimist vabastatud kanalit (...). Maailma ainukese eestikeelse televisioonina on meie õigus ja kohustus kanda üle maailma oma sõnumit võrdselt kõigi vabalt eksisteerivate rahvastega.

Mai 1988

Allikas: ENSV Teleraadiokomitee Panoraam 1988

juhid osalema Euroopas toimivas meediaalases diskussioonis. Just siis tutvuti esmakordselt ka **avalik-õigusliku ringhäälingu** ja demokraatliku ajakirjanduse peamiste põhimõtetega. Algas aktiivne teabe hankimine ja õppimine, et luua ka Eestis demokraatlikule riigile kohane ringhääling.

Ühiskonna muutumine tõi kaasa ka järjestikused muutused ETV ja Teleraadiokomitee juhtimises. Komitee esimeheks sai **Jüri Paalma** (9. sept 1988), Eesti Raadiost tuli ETV juhiks **Mart Siimann** (21. nov 1989). ETV programmi peatoimetajaks sai **Hagi Šein** (20. sept 1988).

1989. a lõpupäevil võttis Eesti NSV Ülemnõukogu vastu seaduse riigivalitsemise keskorganite süsteemi ümberkujundamise kohta. Selle seaduse alusel tehti esimene olulisem otsus nõukoguliku televisiooni muutmiseks – Ülemnõukogu Presiidiumi otsusega 22. jaanuar-

rist 1990 likvideeriti liidulis-vabariiklik Eesti NSV Riiklik Televisiooni ja Raadio Komitee (Teleraadiokomitee) ja moodustati riiklik televisiooni- ja raadioorganisatsioon **Eesti Ringhääling**²⁴. Eesti NSV Ülemnõukogu moodustas ringhäälinguküsimustega tegelemiseks saadikutest koosneva **Eesti Ringhäälingu komisjoni**²⁶ ja kinnitas 23. veebruaril 1990 uue organisatsiooni põhimääruse²⁵, kuid toimima see ei hakanud. Ringhäälingu tippjuhti ei õnnestunud nimetada ja organisatsioon oli liiga sarnane nõukogude aja Teleraadiokomiteele, mistõttu otsustati selle loomisest loobuda. Eesti Ringhääling likvideeriti 20. juunil 1990. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium kinnitas Eesti Televisiooni peadirektoriks Mart Siimanni (21. juuni 1990). Seejärel käivitus Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni iseseisvumise protsess, mis jõudis lõpule 1. okt 1990. ETV peadirektoriks jäi **Mart Siimann**, peadirektori asetäitjaks

ja arendusdirektoriks sai Hagi Šein, peadirektori asetäitjaks ja korraldavaks direktoriks Voldemar Lindström, „Aktuaalse Kaamera” peatoimetajaks Feliks Undusk, spordisaadete peatoimetajaks Toomas Uba, Tartu stuudio peatoimetajaks Lembit Heinmaa, ühiskonnaelu direksiooni juhiks Raivo Palmaru, kultuurisaadete direksiooni juhiks Ela Tomson. Moodustati Eesti Vabariigi Ülemnõukogu **ajakirjanduskomisjon** (8. nov 1990, esimees Rein Veidemann).²⁷ Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium kinnitas **Eesti Televisiooni põhimääruse** (seadlus nr. 224, 29. okt 1990), mis sisaldas juba ideid avalikust ringhäälingust.²⁸

Hilisema arengu suhtes üks olulisemaid otsuseid oli toimetuse „**Eesti Telereklaam**” loomine ETV programmidireksiooni reklaamigrupi ja meelelahutussaadete toimetuse asemel (peatoimetaja Toomas Lepp), millest algas **kommertstelevisiooni kujunemine** Eestis. Uue toimetuse koosseisus oli meelelahutustalitus (Andres Vihalem), levimusuikatalitus (Reet Linna) ja reklaamitalitus (Vello Kiik) – kokku 18 töötajat (12. veebr 1990). Avanemise märke oli palju: ETV korraldas esmakordselt rahvusvahelise teleseminari ja teleturu **TVEST-90**, millel osales ligi 60 esindajat 32 tele- ja videoorganisatsioonist (27. veebr – 4. märts 1990) ning võttis osa Põhja-maade teleprogrammide turust „Nordic Screening” Turus (juuni 1990).

Aasta jooksul iseseisvusid kõik Eesti Ringhäälingut moodustanud organisatsioonid, ETV-le lisaks ka Eesti Raadio, Vabariiklik Raadio ja Televisiooni Keskus ja Eesti Ringhäälingu Infokeskus. 31. dets 1990 **liikvideeriti Vabariiklik Raadio-Telekeskus**, selle TV- ja filmikompleksi liideti ETVga. 1. jaan 1991 alustas tegevust terviklik, loome- ja tehnikastruktuuridega varustatud Eesti Televisioon. Rakendati uus juhtimisskeem. Tuleviku suhtes valitses optimism – ETV nõukogu otsustas (3. apr 1991) pidada otstarbekaks **ETV 2. programmi** avamist 1. jaan 1993.

Tehniline areng

1987–1991 tehnikasse tehtud investeeringud tagasid ETV-le teatud tugevusvaru, sest 1990. aastatel riiklikke investeeringuid tehnikaarendusse praktiliselt enam ei tehtud. **1987** hangiti tähegeneraator FOR-A uudistele, diaprosjektorid TAD-711, subtitreerimisseade Screen Electronics Inglismaalt, reportaaži- ja ülekandejaam Magnoolia 83A ja Granat 2, uudistestudio ASB-5 aparaat, 2 uut videomagnetofoni Kadr-3PM, samuti täiustati TV-maja monitorvõrku. **1988** – telekinoprosjektor ADS-1 ja programmaator „Amiga”, Tartus hakkas tööle videomontaaž, Tallinnas valmis programmi väljastusblokk ASB-6, uuendati salvestusjaama Kaktus, ehitati uus videomontaažiruum VMA-7 Kadr-103 videomagnetofonidega, hangiti uus ülekandejaam Magnoolia 83-a-2 (uus C-formaat), tehti katsetusi uue teleteksti-aparaatuuriga (3. okt 1988). Oli alanud üleminek uuele, C-formaadis salvestusstandardile ja tollisele videolindile, mis oli Läänes juba pikka aega kasutusel olnud. **1989** lisandus veel üks liikuv ülekandejaam Magnoolia 83-A2 ja tollise lindiga videomagnetofonid Kadr-103, Inglise PAL/SECAM transkooder ja tiitrisüntesaatorid Orion-88M. **1990** valmis uus montaažiruum Kadr-103 magnetofonidega (C-formaat, tolline lint). **1991** jaanuaris algasid regulaarsed Teksti-TV saated (vähendatud mahus alates 2000. a, uue tehnika ja koosseisuga märtsist 2002).

Telemaastik

Tegevust alustas ETV Valga korrespondendipunkt (9. veebr 1990). 1988. a keskel valmis Valgjärve telemast (347m). Eestis kanti endiselt üle 4 Vene teleprogrammi. Moskva ja Leningradi programmide kogumaht 1991. a oli 40,8 tundi päevas (võrdluseks ETV maht: 12,2 tundi päevas). 13. mail 1991 alustas saateid **Venemaa Televisioon (RTR)**.

Tabel 11. ETV saatejaht ja töötajad 1987–1991

	1987	1988	1989	1990	1991
Teleprogrammi kogumaht (tundi aastas)	?	?	4670	4490	4015
Kohalike saadete kogumaht (tundi aastas)	3651	3813	3830	4015	4015
Omatoodangu kogumaht (tundi aastas)	1540	1686	1715	1825	1900
Omatoodangu maht keskmiselt päevas (tundi)	4,2	4,6	4,7	5,0	5,2
Omatoodangu osakaal kohalike saadete mahus (%)	42,1	44,2	44,7	40,6	47,3
Töötajate arv	480	483	485	495	932*

* 1991. aastal ETV töötajate arv kahekordistus, sest ETVga liideti Vabariikliku Raadio ja Televisiooni Keskuse TV- ja filmikompleks.

Allikas: ETV

Programm

Gorbatšovi võimuletulek ja vabamad olud ei toonud kohe kaasa muutusi ETV programmis. Eesti parteijuhtkond ja samuti ka televisiooni juhid häälestusid ümber aeglaselt ja ettevaatlikult (1988. a 2. ja 24. veebruaril ning 25. märtsil Tartus ja Tallinnas toimunud rahvuslikke meeleavaldusi kajastati tsenseeritult, mis tekitas Telemajas tõsiseid vastuolusid; loomeliitude pleenumilt tehti vaid kokkuvõttev saade). Siiski, alates Rahvarinde tekkimisest aprillis 1988 oli ETV juba ärkamisaja kulminatsiooni keskpunktis. ETVs loodi Rahvarinde tugigrupid, ETV oli aktiivne vahendaja ja tegutseja kogu iseseisvusliikumises. 1988. a 11. sept „Eestimaa laulu” juhtisid „Mõtlemele veel” saatejuhid H. Šein ja R. Järlik. 16. nov 1988 toimunud ENSV Ülemnõukogu erakorralise istungjärgu ülekanades vahendati rahvale deklaratsioon Eesti NSV suveräänsusest. Riikliku iseseisvuse otsuse vastuvõtmisest Ülemnõukogus 20. augustil 1991 tegi ETV otseülekannde.

Perioodi algul oli ETV programm veel liitprogramm. KTVst transleeritavate saadete mahtu (4,5 tundi päevas) hakati järk-järgult vähendama, täielikult lõppes see detsembris 1989: „Vremja” oli viimast korda ETV saatekavas 30. dets 1989.

Aeg politiseerus, koos sellega avarus ka publitsistikasarjade temaatika, käsitlusviis muutus kriitiliseks, suurenes diskussioonilisus, ekraanile pääsesid erinevad arvamused ja vaated. Poliitilise avalikkuse tekkimise, avatuse suurenemise ja poliitilise elu elavnemisega tõusis „Aktuaalse kaamera” vaadatavus – 1985. a 27%lt 62%le (Unt 2003:86).

Ärkamisaja ajalukku jäävad saatesarjad „Panda” (1986–89; Juhan Aare keskkonnateemaline sari, mis algatas fosforiidisõja (25. veebr 1988) ja toetas seda, „Ajakangas” (1986–89, muinsuskaitse, rahvuslus; K. Hiir, N. Jõekalda, T. Kirss) ja „Mõtlemele veel” (1987–89; sotsiaalsete ja majanduslike probleemide avalik arutelu suure hulga ekspertide osavõtul, mis toetas hoogustuvat avalikku diskussiooni ja milles 13. apr 1988 sündis Eestimaa Rahvarinne; H. Šein, R. Järlik, F. Undusk). Ärkamisaja publitsistliku fooni löid ka jätkuv „Vaatevinkel” (M. Talvik, U. Maasikas, M. Müür, V. Liivanõmm, A. Rannamäe, S. Talberg, M. Keiman) ja „Viies stuudio” (1988–89; E. Leisson, K. Kuusik). Saatega „Nõukoda” (1989–1990) lõppes H. Šeini, R. Järliku ja F. Unduski suurte sotsiaal-poliitilistele probleemidele pühendatud stuudiodiskussioonide rida („Ajurünnak” – „Mõtlemele veel” – „Nõukoda”).

Publitsistikast oli silmapaistev „Tartu tund” (1988–93; R. Järlik, R. Joamets, S. Sinijärv, T. Rebane, L. Kuuse, A. Parijõgi, A. Müürsep, J. Haamer, J. Jalviste). Andres Vihalem jälgis Rahvusraamatukogu ehitamist („Ühe ehituse kroonika”, 1987–93), tehti kohalikku elu uurivat „Provintsipäevikut” (1990–93).

1990. a ENSV Ülemnõukogu ja 1992. a Riigikogu valimise käigus puutus ETV esmakordselt kokku valimiskampaania kajastamisega teleekraanil („Valimisstuudiod”). Uudsete teemadena käsitles saatesari „Meie” (1988–89; K. Saks, S. Sverdlik, O. Jaksi) demograafia-probleeme ning sari „Vähemusrahvused Eestis” (1989–

90; K. Saks) rahvusküsimust ning vähemusrahvuste ajalugu ja elu Eestis.

Sarjas „**Kultuuripilt**” (E. Kõrgvee, K. Saks, K. Hiir, E. Potter) jõudis esmakordselt eetrisse sinimust-valge (Tartu muinsuskaitsepäevade kajastuses). Sama töögrupi poolt 1988. a aprillis tehtud kokkuvõtte loome-liitude pleenumist oli üks esimesi saateid, mis läks eetrisse tsenseerimata.

Uut sotsiaalkultuurilist keskkonda mõtestas tsükkel „**Peegel**” (1991–92; K. Hiir, K. Nurm). Noortesaadetest oli olulisim „**Oma asi**” (1989–91; K. Vapper, R. Oja, N. Raud, T. Kõster, J. Pihel, M. Konsa, M. Keiman jt). Vaegkuuljatele suunatud sari „**Silmside**” (1988–93, S. Rannu, I. Kangur, P. Hummel; edaspidi Tartu toimetuses; T. Rebane, J. Jalviste) pöördus seni täiesti varjus olnud vaatajarühma poole. Lastekasvatuse ja puuetega laste probleeme käsitles „**Käbid ja kännud**” (1987–91; T. Jürisson-Kangro, T. Kimmel, H. Meeri).

Avalikustamislaine tõi kaasa suure hulga saateid, mis ausalt käsitlesid lähemat ja kaugemat ajalugu, eestlust, rahvuslikke kultuuriväärtusi ja -juuri: „**Eesti rahvakalender**” (1989–90; A. Trei, H. Põlluaas, H.-A. Seervald), „**Mitmevärviline Eesti**” (1988–89; M. Talvik, T. Lepp), „**Eestlane olen**” (1988–89; L. Padevest, H. Vilu, M. Veskus, M. Kivita), „**See on see maa**” (1988–93; H. Tiisväli, T. Mägi), jätkus „**Viiekümnendad**” (1986–91; esmakordselt kõneldi ETVs küüditamisest, R. Järlik), „**Juured**” (1989–90; M. Narusk, S. Soo), „**Vana kannel**” (1990–91), „**Isamaa kalender**” (1990; E. Veenpere, J. Haamer). Telekoolis tuli eetrisse Mart Laari „**Eesti ajalugu**” (1987–89; Tiina Kolk, Inna Lepp). Kasvas tähelepanu võõrkeelte vastu: Lauri Leesi „**Ma armastan prantsuse keelt**” ja „**Prantsuse keel, minu arm**” (1990–91, E. Leies, H. Saar).

ETV saatekavas oli esmakordselt **eesti kultuuri päev** (21. märts 1991).

Avanes võimalus kõnelda religioonist: „**Raamatute raamatust**” (1989–92; K. Seppel, I. Kangur, A. Kala, G. Kordemets), esimene jõulujumalateenistuse ülekanne Tallinna Toomkirikust toimus 1988. a ja esimene televiklik **jõuluprogramm** koostati 1989. a. Püüti taastada dokumentaalseriaali („**Kaevutee**” 1987–1989; H. Peep, I. Kurve, E. Rohtla).

Kultuurisaadetes otsiti uusi väljendusvahendeid: Mariina Mälk ja Jaanus Nõgisto tegid sarja „**Eesti nüüdiskunst**” (1990–93), tähelepanu äratas „**Noorte**

kunstikassett” (1990–93; M. Mälk, P. Brambat). Teatri-saadete toimetuses toodi ekraanile mälestusi uuemast eesti teatriloost „**Teatrivar**” (1986–90, A. Tuuling). Jätkusid teleteatri minivormid „**Tugitooliteater**” (1985–89, A. Tuuling), „**Luuleteater**” (1987–88) ja luulesaadet.

Taastati teleparoodia: „**Kõverpeegliklassika**” ja „**HTV**” (1986–1987, 1987–89; V. Kersna, T. Kirss, N. Laanejärv). Paranähtused toodi vaataja ette sarjas „**Monoloog tundmatuga**” (1989–90; V. Kersna, N. Laanejärv). Algasid suuremad infomeelelahutusprojektid: „**Hommiku TV**” (1991–03 laupäeva- ja pühapäevahommikutel; E. Eesmaa, R. Oja, R. Linna, U. Ott, M. Aunaste, R. Rebane, J. Aare, A. Raid, K. Mihkels jt), Tartu studio tegi sarja „**Telelaupäev**” (1987–94), toimusid „**Öötelevisiooni**” tsükliid (1989–92). ETV ajaloo pikim saatepäev, kokku 24 tundi (sh Öö-TV (20.45 – 9.00), oli eetris 9.–10. juunil 1990, saatejuhid U. Ott, R. Oja, M. Talvik, R. Linna, H. Šein, R. Rebane, M. Aunaste, M. Salum, režii T. Kimmel, T. Kõster, R. Raie).

Laulva revolutsiooni märke on jäädvustunud 1987. a „**Tartu IX muusikapäevade**” salvestistes (P. Brambat, R. Suviste, R. Linna), moodne muusikarežii kandis „**Muuvit**” – saatesarja, mille tegijad korraldasid regionaalse muusikavideote seminari ja konkursi, kus osalesid Leningradi, Läti, Leedu, Moskva, Armeenia telestudiodi noored muusikarežissöörid (1987–88; H. Meeri, R. Raie). 1988. a algas uutlaadi muusikaüritus „**Rock Summer**” (1988–94; E. Leks, V. Kersna, A. Kuuse, J. Nõgisto, Ü. Öun, M. Inno jt).

Meelelahutuses oli uus „**Levikaamera**” (1987–91; R. Linna, S. Aabreldaal, P. Brambat, M. Radsin), „**Popp-Tipp**” (1988–90; L. Karpin, R. Linna), loodi mitmekesine kultuuri-, meelelahutus- ja reklaamiprogramm „**Kanal+1**” (1989–90). Algasid missivõistlused, esimene ülekanne toimus 1988 (L. Karpin, V. Kersna), **Miss Estonia** 1991 valiti ETV studios toimunud otsesaates.

Süvamuusikatoimetuses avanes tee džässisaadetele: „**Visiitkaart**” (1987–97, E. Lööve, K. Tennosaar, E. Raun), „**Stuudiodžäss**” (1985–1998, V. Uuetoa, L. Karpin, P. Brambat, M. Inno jt).

1980. aastate lõpul olid eetris veel paljud eelmiste perioodide kinnissarjad. Palju oli üksiksaateid ja projekte, mis ei kestnud üle ühe hooaja, võimaldades siiski paindlikult reageerida ühiskondlikele muutustele. Algasid välisreisid ja rahvusvaheline koostöö. Koos YLE TV2ga viidi läbi Eesti-Soome tervisevõistlus „**Me ei**

Kiil 12. ETV juhid, peatoimetajad ja peaspetsialistid 1987–1991

Ain Allas, Enn Eesmaa, Lembit Heinmaa, Juho Jalviste, Toomas Jürgens, Tõnis Kask, Uno Maasikas, Ela Tomson, Mati Talvik, Toomas Lepp, Juhan Paadam, Voldemar Lindström, Reet Oja, Juhan Paadam, Raivo Palmaru, Jaan Pihlak, Ülle Puusep, Leiger Põldma, Vello Reili, Ants Ritso, Mart Siimann, Olavi Soomre, Hagi Šein, Helle Tiisväli, Ela Tomson, Toomas Uba, Feliks Undusk, Peeter Urtson, Inno Varandi, Kalev Vapper, Aarne Veldre, Eve Viilup, Tõnis Värnik jt

taha suitsetada” (1989, arstid Pekka Puska, Kaj Koskela ja Anu Kasmel, Andrus Lipand, YLE TV2 produtsent Heimo Palander, ETVst H. Šein, S. Rannu, K. Nurm). Koos Rootsi STV1ga salvestati „Estonia” muusikal „Viiuldaja katusel” (veebr 1990). Aprillismais 1991 teostati projekt „Teel Euroopasse”, mille raames oli eetris tsükkel „**Taani nädal ETVs**”, Taanis käis arvukas ETV tööriühm. Algasid **Bornholmi** koolitused ja filmifestivalid Taani TV2 Bornholmi stuudio korraldusel. Eestit esindasid Läänemere ja Peterburi filmide seas filmid „Lepatriinutalv” (H. Šein), „Ilmalind” (R. Maran), „Mitte ainult kodumeri” (M. Kaat) ja saated „Vaene rikas Jakuutia” (A. Rannamäe) ja „Vähemusrahvused Eestis. Rootslased” (K. Saks). Väliseestlaste mälestuste salvestamist alustasid Mati Talvik, Toomas Lepp ja Raimi Tonts Rootsis RTV sarja „Ülemere meenutusi” jaoks (1990), järgnes „**Eestlased Kanadas**” (eetris 1991 kevadhooajal).

1990. aastate lõpul algas lisaks igapäevasele venekeelsele uudistesaaatele ka ulatuslikum venekeelne ajakirjanduslik ja kultuuriprogramm: „Spekter” (1988–89), „R-klubi” (1989–90), koondprogramm „**Vene videokanal**” (1990–97), tegijad Vladimir Velman, Jevgenia Haponen, Natalia Malleus, Helle-Mai Nurme, Natalia ja Juho Jalviste, Ljudmila Harlamova, Olga Martõnova, Mare Viljarand, Sergei Ledenjov, Dmitri Hljupin jt.

Uute suurte sarisaadete teke 1980. aastate lõpus siiski peatus. Ees seisis nii omasaadete kui hankeprogrammi põhimõtteline reformimine. Selle perioodi auditooriumiküsitlustes esiletõstetud paremate saatejuhtide kommentaatorite seas olid Mati Talvik, Uno Maasikas, Rein Järlik, Hagi Šein, Feliks Undusk, Urmas Ott, Enn Leisson, Juhan Aare, Märt Müür, Tiit Made.

Noorte- ja lastesaadetes jätkati mitmeid traditsiooniliselt populaarseid sarju, nagu koolide võistlusmängud („Turniir” 1978–88, „Merevaiguvõti” 1979–88, „Kooli TV” 1992–97). Lasteekraani **lauluvõistluste** korraldustöö muutus järjest professionaalsemaks – 1990. a sügisel alustas Aarne Saluveeri juhendamisel tööd laulustuudio, 1993. a lisandus tantsustuudio ja mudilasrühm ja 1994. aastast alustasid tööd ettevalmistusrühmad. „Kõige suurema sõbra” meeskonnast jätkas Raivo Järvi sarjaga „Onu Raivo jutupliiats” (1991–95; M. Radsin, L. Põldre, R. Oja). Uue meeskonnana asusid tööle **Heiki Meeri, Riho Raie**, Anna-Liisa Sisask, Maarit Kaasik („Mikud-Mannid” 1987–91, „MM TV” 1991–96, „MM Muna” 1988–95, „Halloo! Siin Muna” 1994–96). Nukulavastustest alustati Erika Esopi „Kadekopsuga” (1990–91; K. Juhvelt, G. Randla, T. Kõrvits), mille järg läks eetrisse 1995–96. Lastelavastuste suursaavutusi oli Astrid Reinla ja Tõnu Oja 9-osaline „**Pätu**”, (1990; K. Nurm, E. Viilup).

1980. a keskel alanud **teleteatri** arengu neljandal kümnendil tehti 99 lavastust. 1. okt 1998. a sai teleteatrist eraldi struktuuriüksus, esimene pearežissöör oli **Jaan Pihlak** (1990. aastatel juhtisid teleteatrit veel **Ingo Normet** ja **Vilja Palm**). Lavastama hakkasid peamiselt noorema põlvkonna telerežissöörid: Vilja Palm, Toomas Kirss, Jaan Pihlak, Kalev Lepik, Gerda Kordemets; teatrilavastajatest Eero Spriiit, Ingo Normet, Roman Baskin, Ivo Eensalu, Raivo Trass, Priit Pedajas, Madis Kalmet jt. Uue põlvkonna lasteteatri lavastajana kerkis esile Karin Nurm. Teleteater oli üha vähem seotud stuudioga, mis tõi kaasa ka muutuse kujunduses, pildi- ja montaažikeeles.

Telefilmi juht vahetus, Endel Haasmaad asendas **Tõnis Kask** (1. juuli 1987). **Rein Maran** jätkas oma autorifilme: „Elulõim” (1986), „See tüütu herilane” (1987), „Ilvese lugu” (1988), „Ilmalind” (1989), „Rukkilill” (1989), „Suitsupääsuke” (1990), „Inimene ja koduloom” (1991). Neisse aastatesse mahub **Hagi Šeini** ja **Dorian Supini** filmitriloogia puuetega inimestest, vanuritest ja vaegarenguga lastest: „Ratastoolitants” (1986), „Raudrohutee” (1988) ja „Lepatriinutalv” (1990), film Peeter Mudistist „Igaüks nagu saab” (1990; **Liina Kules**) ja Arvo Pärdist „Siis sai õhtu ja sai hommik” (1990; D. Supin).

Ago-Endrik Kerge lavastas mängufilmid „Kahe kodu ballaad” (1986) ja „Narva kosk” (1988), **Tõnis**

Kask „Õnnelind flamingo” (1987), **Peeter Simm** „Tantsu aurukatla ümber” (1988). Uuenduslikud olid **Jüri Tallinna** muusikafilmid „Isuri eepos”, „Muusika jätkub” (1985–86) ja „Minooride taga on algus” (1987). Ekraanile pääsesid „Eesti Telefilmis” nõukogude ajal riulile jäetud filmid, mida oli kogunenud 17, sh **Ülo Tambeki** „Rõõmuratas” (valmis 1979), **Vladimir-**

Georg Karassev-Orgussaare „Lindpriid” (Karassev-Maran, valmis 1971, eetris 1989), **Jaan Toominga** ja **Virve Aruoja** „Lõppematu päev” (valmis 1971, eetris 1990), **Peeter Simmi** „Stereo” (valmis 1978, eetris 1991) (Unt 2003:87). Jätkus „**Filmiõhtu**” (1983–91, T. Korts, V. Urbla, M. Veskus, S. Tennosaar, I. Lepp jt).